

# LATINSKA ĆUPRIJA

Nastavne jedinice



## UVOD

100 godina nakon izbijanja Prvog svjetskog rata intenzivno se i različito razmišlja o ovom događaju i stoljeću koje je uslijedilo. Sjećanja na atentat u Sarajevu i lančanu reakciju koja je uslijedila nakon, nisu homogena i o njima se u različitim grupama različito misli. Ove uspomene imaju utjecaja na naš način razmišljanja i djelovanja i danas. Prikazati različite priče i prihvaćanje kreiranja različitih pogleda bili su glavni ciljevi ovog projekta.

## NASTANAK

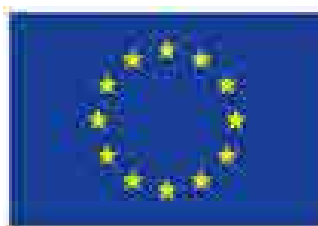
Ovaj nastavni materijal je rezultat zajedničkog radnog i nastavnog procesa lokalnih i međunarodnih aktera, koji su zajedno željeli stvoriti pedagoški, "konfliktno-osjetljiv" alat, koji je za učenike/ce, nastavnike/ce i roditelje svih grupa u zemljama-sudionicima poučan i uravnotežen. Nastao je u okviru učeničkog projekta "Latin Bridge" (Latinska ćuprija), koji provodi Njemačko veleposlanstvo u Bosni i Hercegovini u okviru zaklade "Sarajevo-Heart of Europe" i sa svojim kooperacijskim partnerom "Schüler Helfen Leben", te uz financijsku potporu Europske unije. Ciljevi projekta su: osnažiti međunarodnu povezanost, etablirati veze između škola, učiniti učenike/ce "međunarodno" mobilnim i doprinijeti međunarodnom pomirenju i razumijevanju. Okruglo 550 učenika/ca će iz Europske unije i isto toliko učenika iz Bosne i Hercegovine imati, u okviru programa, priliku, upoznati se međusobno i pritom diskutirati o različitostima i stvarima koje su im zajedničke. Materijal služi sudionicima u pedagoškoj pripremi i pratnji za vrijeme faze razmjene.

Pod vodstvom *forum ZFD* u Sarajevu i u suradnji s Udruženjem europskih nastavnika/ca povijesti u Bosni i Hercegovini (EUROCLIO-HIP), ovaj interaktivni i dijaloški nastavni materijal sastavio je jedan mješoviti ekspertni tim. Nastavnici/ce povijesti Melisa Forić, Senada Jusić, Bojana Dujković-Blagojević i Leonard Valenta (EUROCLIO-HIP), povjesničarka umjetnosti Andrea Baotić (Univerzitet u Sarajevu), stručne mirovne snage Michele Parente i politički znanstvenik Fabian Hanschen (oboje iz *forum ZFD*) sastali su se u dvije radionice u Sarajevu, kako bi izradili tri jedinke. Između ovih radionica uslijedili su istraživački radovi i zajednički rad u malim timovima, kako bi se materijali unaprijedili.

## JEDINKE

Pri tom su nastale tri nastavne jedinke (NJ), svaka od 90 minuta, koje sadržavaju kako radni materijal za učenike/ce tako i priručnik za nastavnike/ce. Prve dvije NJ primjenjuju se za pripremu učenika/ca iz EU i Bosne i Hercegovine na razmjenu i imaju isto težište: Razlozi i okidači za Prvi svjetski rat. Pri tome, oni trebaju iz raznih perspektiva prije svega rasvijetliti skrivene razloge za Prvi svjetski rat i tako omogućiti različit kut gledanja. Odmah nakon toga učenici uče koju svrhu su imali ratni spomenici Prvog svjetskog rata i koju još uvijek imaju. Osim toga dobijaju alatku, kako da ih analiziraju i priliku primijeniti ove metode na spomenike u svom gradu ili mjestu. Ove analize predstavljaju učenici jedni drugima u trećoj zajedničkoj nastavnoj jedinki u fazi razmjene, koja treba promicati priliku za interkulturalnu razmjenu i razumijevanje drugih pogleda. Polazeći od toga, u ovoj je jedinki predstavljen most po kojem je projekt i nazvan "Latinska ćuprija" i njegova povijest od atentata na Franza Ferdinanda. Prema mostu se i njegovom okruženju, koje je u proteklih 100 godina više puta mijenjalo svoj izgled, odnosi kao prema monumentu i tako se i analizira.

Ekspertni tim vjeruje kako će ovaj nastavni materijal i njegovi didaktički ciljevi potaknuti na nenasilan odnos s prošlošću i doprinijeti ambicioznom cilju cijeloga projekta-razumijevanju među narodima. U svakom slučaju ovi nastavni materijali bi trebali stvoriti priliku za dijalog između mladih različitih kultura.



**SCHÜLER  
HELFFEN  
LEBEN**



/Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Njemačke ambasade Sarajevo i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije./

## SADRŽAJ

UVOD .....	2
LATINSKA ĆUPRIJA MODUL I BURE BARUTA - BALKAN ILI BURE BARUTA - EVROPA? ZA BOSNU I HERCEGOVINU (bosanski, hrvatski i srpski jezik) .....	5
RADNI MATERIJAL ZA UČENIKE I NASTAVNIKE MODUL I .....	9
LATINSKA ĆUPRIJA MODUL II ZA BOSNU I HERCEGOVINU (bosanski, hrvatski i srpski jezik) .....	14
RADNI MATERIJAL ZA UČENIKE I NASTAVNIKE MODUL II .....	17

**LATINSKA ĆUPRIJA MODUL I**  
**BURE BARUTA - BALKAN ILI BURE BARUTA - EVROPA?**  
**ZA BOSNU I HERCEGOVINU**  
 (bosanski, hrvatski i srpski jezik)

<b>TEMA</b>	Kako učimo o Prvom svjetskom ratu.
<b>PODTEMA</b>	Bure baruta - Balkan ili Bure baruta - Europa? <b>I. dio - Bure baruta</b> <b>II. dio - Kako učimo o Prvom svjetskom ratu?</b> <b>Zaključci</b>
<b>KONTEKST</b>	Događaji koji su prethodili Prvom svjetskom ratu pozanti su kao krize u svijetu: Aneksiona kriza, Balkanski ratovi. Sve je to dovelo do zatezanja odnosa između Srbije i Austro-Ugarske Monarhije. Sve je to praćeno napetim odnosima velikih evropskih sila u namjeri da se preraspodijele zone i zemlje uticaja. <b>I. Bure baruta se često koristi u njemačkim udžbenicima povijesti kao metafora za situaciju na Balkanu prije paljenja svjetskog ratnog područja i predstavljena je kao jedna od glavnih uloga na putu ka Prvom svjetskom ratu.</b> <b>II. Posljednje decenije 19. i početak 20. stoljeća obilježeni su polariziranjem političkih odnosa velikih sila Europe, koje su krojile sudbinu čovječanstva u tom periodu. Ti odnosi bili su izraženi kroz imperijalističke težnje, kolonijalizam, političke sporove, međunarodne krize i vojne pripreme za veliki sukob. Sporovi i ratovi oko toga vodit će u veliki svjetski sukob kakav povijest do tada nije zapamtila. Godine 1914. započeo je Prvi svjetski rat tada nazvan Veliki rat.</b>
<b>SRODNE TEME</b>	- Međunarodni odnosi krajem 19. i početkom 20. stoljeća - Sarajevski atentat - Ratišta u Prvom svjetskom ratu - Ratna tehnika u Prvom svjetskom ratu - Svakodnevni život
<b>ISHODI</b>	Učenici razumiju i međusobno razlikuju uzrok i posljedicu određenih historijskih pojava. - Učenici interpretiraju (tumače) prošlost na osnovu didaktički oblikovanih historijskih izvora i razumiju šta sve može uticati na pisanje historije; otkrivaju različita historijska gledišta (tačke gledišta) na historijske događaje i određuju kontekst u kojem su ta gledišta nastala. - Učenici ukazuju na povezanost između određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca i razvoja.
<b>CILJEVI</b>	<b>I. Učenici trebaju identificirati i formulirati različite razloge i povod za atentat na Franza Ferdinanda. Učenici trebaju naučiti vezu između temeljnih razloga i povoda Prvom svjetskom ratu. Učenici bi trebali naučiti da kritički pristupaju različitim stajalištima u učenju o atentatu i Prvom svjetskom ratu.</b> <b>II. Upoznavanje sa situacijom u Svijetu i Europi tijekom Prvog svjetskog rata kroz udžbenike iz Bosne i Hercegovine i Njemačke (europska i balkanska perspektiva rata), razvijanje kritičkog stava, razvijanje multiperspektivnog sagledavanja povijesnih događaja, kompariranje okosnica iz tretirane teme, usporedba udžbeničkih sadržaja iz različitih zemalja; zajedničko uočavanje bitnoga iz teksta.</b>
<b>TRAJANJE</b>	90 minuta <b>I dio: 25 minuta: 5'+10'+10'</b> <b>II dio: 45 minuta: 5'+20'+20'</b> <b>Zaključci: 20 minuta: 10' materijalizacija+10' zaključci</b>
<b>PLANIRANI BROJ UČENIKA</b>	20 - 30
<b>METODOLOGIJA</b>	Učenici će radom u grupama, analizom tekstualnog i slikovnog materijala pristupiti analizi događaja iz perioda Prvog svjetskog rata, događajima koji su prethodili i posljedicama tih dešavanja. Svoje zaključke na osnovu obrađenog materijala razmijenit će putem diskusije pri čemu će zajedno doći do zaključaka vezanih za temu.

**I. Predviđeno vrijeme 25' (uvod 5'+ rad na izvorima 10' + diskusija 10')**

Učenike podijeliti u 5 bazičnih skupina (skupina A, B, C, D i E).

Metodom brainstorminga uvidjeti koliko su učenici upoznati sa temom i ličnostima o kojima govorimo. Nakon toga učenike usmenim putem upoznati sa atentatom na Franza Ferdinanda i ličnostima Franza Ferdinanda i Gavrila Principa u kontekstu vremena o kojem govorimo.

Potom prelazimo na rad u grupama. Učenicima naglasiti da će poslije bazičnih grupa uslijediti ekspertne grupe te da se dobro upoznaju sa materijalim na kojima rade. Svi su tekstovi i slike istog sadržaja jer učenike treba jednako uvesti u temu.

**Učenici će dobiti sljedeće izvore:**

**a)** Ilustracija "Bure baruta" na kojem sjede predstavnici svjetskih sila /Glavno pitanje: Koje su njihove namjere: Spriječiti izbijanje sukoba ili pojačati pritisak uzevši u obzir da sjede na otvoru?/

Ilustracija bosanske krize 1908. godine kada velike sile svaka na svoju stranu vuku prostore Balkana. /Glavno pitanje: Koji su interesi velikih sila u ekonomskom i ideološkom smislu da podijele prostore Balkana?/

**b)** Novinski članak Sarajevskog lista br. 127, 25.juni 1914 o posjeti Franza Ferdinanda Sarajevu /Zadatak: Analizirajte kakva su osjećanja kod stanovništva dolaskom prestolonasljednika?/

**c)** Novinski članak Sarajevskog lista br.130, 29.juni 1914 o atentatu na Franza Ferdinanda /Kakav je pristup atentatu, kakva su osjećanja naroda?/

**d)** Novinski članak beogradske Politike, br. 3744, 17.06.1914., Julijanskog kalendara - 30.06.1914. /Zadatak: na koji način Srbija pristupa atentatu-prihvata li ili se odriče krivice?/

**e)** Novinski članak bečkog lista Politische Korrespondenz, br. 11610, 30.06.1914 /

**Zadatak:** Na koji način bečki list posmatra atentat - ko je kriv sudeći po članku ?/

Učenici će predstaviti svoje rezultate i testiranja kroz kratki razgovor. Nastavnik bi trebao pojasniti vezu između temeljnih uzroka i povoda.

**II. Predviđeno vrijeme 45' (uvod 5'+rad u bazičnim skupinama 20' + rad u ekspertnim skupinama 20')**

Učenici ostaju u pet skupina sa po pet članova formiranih još u prvom dijelu. U slučaju većeg broja učenika, "ostatak" učenika podijeliti u već formirane skupine. Svaka će skupina dobiti zadatak - tekst ili slike (po jedan primjerak za svakog učenika), tako da će svaka skupina imati različite tekstove /slike za obradu. Nastavnik će uputiti učenike u rad, odnosno zadatak, a to je da svaka skupina obradi svoj tekst/sliku na način da prvo svatko sam pročita tekst/analizira sliku, a onda u zajedničkom razgovoru da se istaknu najvažnije stvari iz teksta.

**Teme po skupinama su sljedeće:**

**1. skupina** - PRVI SVJETSKI RAT IZ EUROPSKE PERSPEKTIVE (Njemački udžbenici)

**2. skupina** - PRVI SVJETSKI RAT IZ BH PERSPEKTIVE (Bosanskohercegovački udžbenici)

**3. skupina** - PRVI SVJETSKI RAT NA BALKANU IZ EUROPSKE PERSPEKTIVE (Njemački udžbenici)

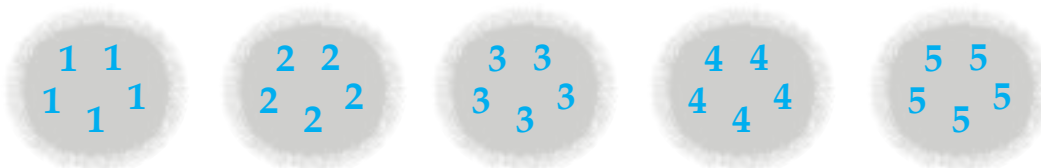
**4. skupina** - PRVI SVJETSKI RAT NA BALKANU IZ BOSANSKOHHERCEGOVAČKE PERSPEKTIVE (Bosanskohercegovački udžbenici)

**5. skupina** - PRVI SVJETSKI RAT KROZ IZVORE (Njemački i bosanskohercegovački udžbenici)

Učenici u svojim skupinama čitaju, obrađuju, i u zajedničkom razgovoru analiziraju pisane i slikovne izvore iz udžbeničke literature. Glavni zadatak je sagledavanje perspektive rata. Učenici rade u skupinama koje su zapravo BAZIČNE SKUPINE. Nastavnik, obilazeći skupine, pomaže učenicima u analizi tekstualnog i slikovnog materijala. Nastavnik može, obilazeći grupe, svakog člana numerirati naljepnicom, kako bi formiranje ekspertnih skupina u drugom dijelu bilo brže i praktičnije (učenici bi vidjeli tko je koji broj skupine i tako bi se lakše organizirali u kasnije ekspertne skupine).

Nakon što su učenici u svojim bazičnim skupinama obradili tekstualne i slikovne materijale, sada formiraju nove, EKSPERTNE SKUPINE u koje sada svatko dolazi kao ekspert za svoj tekst - svoju temu koju je obradio u bazičnim skupinama. Sada će svaki učenik upoznati ostale u ekspertnim skupinama o svojoj temi, tako da će se u kratkom vremenu svi učenici

upoznati sa cijelom nastavnom jedinkom. Nastavnik će naglasiti da ništa ne treba zapisivati, markirati, podvlačiti. Učenici će se osloniti samo na slušanje jedni drugih – dobra prilika zaučenje slušanja drugih. Učenici koji su bili “višak” u nekoj od bazičnih skupina biti će svjedoci kako cijela skupina ne može ostvariti zadatak upoznavanje sa novom nastavnom jedinicom, ako bilo koji pojedinac zakaže.



### BAZIČNE SKUPINE



### EKSPERTNE SKUPINE

## ZAKLJUČCI MODULA

Na datoj slici “Bure baruta” ispisati ekonomske, ideološke, teritorijalne, vojne uzroke kriza pred Prvi svjetski rat! Čiji su to interesi? Čemu oni vode?

Nakon ispisivanja uzroka i materijalizacije analiziranog sadržaja razviti diskusiju, a odrednice su slijedeća pitanja:

- Šta su to i koje su to velike europske sile?
- Na osnovu čega ih izdvajamo u odnosu na ostale europske zemlje?
- Kakav je njihov položaj pred rat a kakav položaj balkanskih zemalja?
- Ko proizvodi “bure od baruta”, ko pali fitilj, a ko je time ugrožen?
- Kakvi su vaši zaključci?

## MATERIJAL

### I. faza

Tekstualni izvanci i slikovni materijal (fotografije, crteži, karikature) iz njemačkih i bosanskohercegovačkih udžbenika. Pet radnih materijala istog sadržaja za učenike i slike “Bure baruta”, analiza “upaljača” putem arhivskih izvora iz novinskih članaka.

a) Ilustracije “Bure baruta” na kojem sjede predstavnici svjetskih sila.

Ilustracija bosanske krize 1908. godine kada velike sile svaka na svoju stranu vuku prostore Balkana (Le Petit Journal).

#### Pitanja uz ilustracije:

Šta vidimo na slici? Šta predstavlja bure na kojem oni sjede ?

Šta predstavljaju likovi koji dijele Balkan? Možemo li uočiti njihove namjere?

b) Novinski članak Sarajevskog lista br. 127, 25. juni 1914. o posjeti Franza Ferdinanda Sarajevu.

#### Pitanja uz izvor:

Na koji način je dočekan nadvojvoda Franz Ferdinand? Kako osjećaje možemo primjetiti u sadržaju članka?

c) Novinski članak Sarajevskog lista br.130, 29.juni 1914 o atentatu na Franza Ferdinanda.

#### Pitanja uz izvor:

Kako se stanovništvo Bosne i Hercegovine odnosi prema atentatu? Kakve osjećaje nam članak donosi?

d) Novinski članak beogradske Politike, br. 3744, 17.06.1914 Julijanskog kalendara - 30.06.1914.

#### Pitanja uz izvor:

Na koji način Beograd/Srbija reaguje na atentat? Prihvata li povezanost ili je odbacuje

e) Novinski članak bečkog lista Politische Correspondenz, br. 11610, 30.06.1914., preuzeto iz: Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Mašleša, Sarajevo, 1980., 21.

### Pitanja uz izvor:

Kako bečke novine prenose stavove oko atentata? Kako ga opisuju/objašnjavaju?

### II. faza

Tekstualni izvanci, pisani i slikovni izvori iz sljedećih udžbenika:

- Bekavac S., Kljajić S., Rozić M., Povijest 7, udžbenik za sedmi razred osnovne škole, Alfa, Mostar, 2009.
- Grupa autora, Geschichtsbuch Oberstufe, Das 19. und das 20. Jahrhundert, Cornelsen Verlag, Berlin, 2006.
- Grupa autora, Histoire/Geschichte, Europa und die Welt vom Wiener Kongress bis 1945, Nathan i Klett, Stuttgart-Leipzig, 2008.
- Pejić R., Istorija za IX razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo, 2006.
- Scheucher A., Wald A., Ebenhoch U., Zeitbilder 3, Vom Beginn der Neuzeit bis zum Ende des Ersten Weltkrieges, Ed.Holzel, Wien, Verlag Jugend&Volk, Wien, 2002.
- Valenta L., Povijest za 8. razred osnovne škole, Bosanska riječ, Sarajevo, 2007.

### Pitanja uz izvore vezane za 5. skupinu:

- Možeš li iz Principovog iskaza na sudu doznati njegove stavove i pobude za atentatom? Da li je to bio herojski ili teroristički čin, ili pak zanesenost mladića velikim idejama? Možeš li u tekstu pronaći svaku od ovih pobuda?
- Možeš li iz ovog dijela naredbe vojnih vlasti zaključiti kakvo je stanje bilo u Sarajevu u jesen 1914? Čime je takva situacija mogla bila izazvana? Je li bilo mjesta za strahovanja i paniku?
- Utvrdi, kada je nastala prva a kada druga fotografija. Kakos u one međusobno povezane? Kakav dojam na tebe ostavljaju ove dvije fotografije? Koja bi mogla biti poruka ovih fotografija kada ih promatraš odvojeno i zajedno?

### KORIŠTENI IZVORI

#### I.

- Ilustracije "Bure baruta" i "Aneksiona kriza".
- Novinski članci Sarajevskog lista, Politike (Beograd) i Politische Correspondenz (Beč) iz 1914. godine.

#### II.

- Stenogram sudskog procesa pripadnicima Mlade Bosne.
- Austrougarske vojne zapovijedi civilima Sarajeva 1914.
- Fotografije iz Prvog svjetskog rata (Rue des Archives i Deutsches Historisches Museum, preuzeto iz: Grupa autora, Histoire/Geschichte, Europa und die Welt vom Wiener Kongress bis 1945, Nathan i Klett, Stuttgart-Leipzig, 2008.).

### ZA ONE KOJI ŽELE ZNATI VIŠE

Dnevnik bosanskohercegovačkog vojnika Ivana Merza, pripadnika austrougarske vojske na Italijanskom ratištu.

# RADNI MATERIJAL ZA UČENIKE I NASTAVNIKE MODUL I

## I faza "Bure baruta"

### a) Ilustracije



([http://img3067.imagevenue.com/images/loc46/34132\\_BalkanTroubles\\_122\\_461o.JPG](http://img3067.imagevenue.com/images/loc46/34132_BalkanTroubles_122_461o.JPG) download-irano april 2014)

### Pitanja:

Šta vidimo na slici?

Šta predstavlja bure na kojem oni sjede?



([http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d5/Bosnian\\_Crisis\\_1908.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d5/Bosnian_Crisis_1908.jpg) download-irano april 2014)

### Pitanja:

Šta predstavljaju likovi koji dijele Balkan?

Možemo li uočiti njihove namjere?

### b) Novinski članak Sarajevskog lista br. 127, 25. juni 1914. o posjeti Franza Ferdinanda Sarajevu



"Dobro nam došao"

"Generalni nadzornik cjelokupne austro-ugarske vojske prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand dolazi danas u Bosnu i Hercegovinu... Prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand budnim okom prati ovaj razvoj Bosne i Hercegovine, i On im dolazi u posjete ne samo po osjećaju dužnosti, već i zato što, ih je srcem zavolio. Da to i vidno dokaže, dolazi ovamo ne sam, već sa Svojom prejasnom suprugom vojvotkinjom Sofijom.

...Jeka radosti i veselja razliježu se Bosnom i Hercegovinom, i narod se sprema da upotrijebi sretnu zgodu da svojim dinastičkim patriotskim osjećanjima dađe vidna izraza... I ovom Mu zgodom, cio narod Bosne i Hercegovine bez razlike srcem, punim radosti i oduševljenja, kliču najoduševljenije: Dobro i sretno nam došao, nadvojvodo prijestolonasljedniče! "

("DOBRO NAM DOŠAO" u Sajejski list br. 127, 25. juni 1914. - 12. juni 1914., Iz Historijskog arhiva Sarajevo)

### Pitanja:

Na koji način je dočekan nadvojvoda Franz Ferdinand?

Kako osjećaje možemo primjetiti u sadržaju članka?

c) Novinski članak Sarajevskog lista br.130, 29.juni 1914. o atentatu na Franza Ferdinanda



#### “Crni dani”

Bili su to dani veselja, dani oduševljenja. Ko ih se ne sjeća?... Narod ih je radostan primio, jer je ta posjeta odlikovanje, pozdravljao ih je, kada su se iznenada pojavili u Sarajevu, jer se je oduševljavao, gledajući oči u oči svog budućeg vladara... I napokon je došao zadnji dan njihovog boravka u Sarajevu, i odjednom se čaša radosti do vrha napunila najgorčom žuči. I radost i veselje iznenada se rasplinu pod dojmom strahovitog, bogumrskog čina, kojem padoše žrtvom dragocjeni život nadvojvode prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije Hohenburške... Usred srca danas duboko ožalošćene i potresene Bosne leži mrtvo tijelo naše nade i ponosa sve Habsburške monarhije...

(“CRNI DANI” u Sarajevski list br. 130, 29. juni 1914. - 16. juni 1914., Iz Historijskog arhiva Sarajevo)

#### Pitanja:

Kako se stanovništvo Bosne i Hercegovine odnosi prema atentatu?  
Kakve osjećaje nam članak donosi?

d) Novinski članak beogradske Politike, br.3744, 17.06.1914 Julijanskog kalendara - 30.06.1914.



#### “Sarajevski atentat”

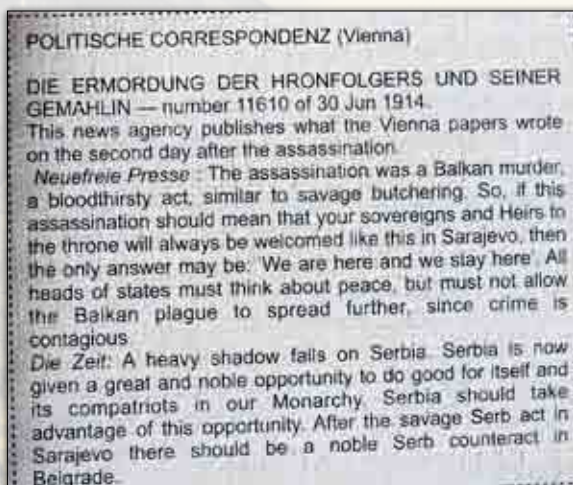
“Krvavi sarajevski događaj učinio je u Beogradu dubok utisak u svim slojevima društva. Taj utisak utoliko je dublji, što svi mi iz iskustva znamo da će kao odgovor na ovo krvavo djelo doći čitav niz nepogoda na naš narod u Austro-Ugarskoj monarhiji... Po svom starom običaju bečke novine udariće sad na optužbe protiv srpskog naroda i Srbije. Srpski narod biće joj kriv zato što su atentatori Čabrinović i Princip Srbi po narodnosti. Srbija će joj biti kriva zato što je jedan od tih atentatora, kako telegrami iz sarajeva javljaju, izjavio na saslušanju da je ranije bio u Beogradu. I jedna i druga optužba apsurdna je. Niti cio narod može biti odgovoran za djelo jednog ili dvojice pojedinaca, niti Srbija može biti odgovorna za djela nekog čovjeka, zato što je on živio u Srbiji...”

(POLITIKA, NARODNA BIBLIOTEKA SRBIJE, ONLINE KATALOG; POLITIKA, SARAJEVSKI ATENTAT BR. 3744, 17.06.1914.)

#### Pitanja:

Na koji način Beograd/Srbija reaguje na atentat?  
Prihvata li povezanost ili je odbacuje?/

e) Novinski članak bečkog lista Politische Correspondenz, br. 11610, 30.06.1914.



#### “Ubistvo prijestolonasljednika i njegove supruge”

Ova novinska agencija je objavila šta su bečke novine pisale na drugi dan od atentata 30. juna 1914.  
Neufreie Presse: “Atentat je balkansko ubistvo, krvožedni čin, sličan divljaštvu i kasapljenju. I ako je ovaj atentat način na koji će vladari i nasljednici biti dočekivani u Sarajevu, jedini odgovor treba biti: “Mi smo ovdje i ostajemo ovdje.”  
Sve državne vođe moraju razmišljati o miru, ali ne smiju dozvoliti da se balkanska kuga dalje širi, obzirom da je zločin zarazan.”  
Die Zeit: “Teška sjena pala je na Srbiju. Srbiji je sada data velika i plemenita mogućnost da uradi dobro za sebe i svoje sunarodnike u Monarhiji. Srbija bi trebala iskoristiti ovu mogućnost. Poslije divljačkog čina Srbina u Sarajevu, trebalo bi da postoji plemeniti srpski protučin u Beogradu.”

(Preuzeto iz: Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo, 1980., 21.)

#### Pitanja:

Kako bečke novine prenose stavove oko atentata?  
Kako ga opisuju/objašnjavaju?

## II. Faza: Kako učimo o Prvom svjetskom ratu

### 1. skupina - PRVI SVJETSKI RAT IZ EUROPSKE PERSPEKTIVE (njemački udžbenici)

Izvor 1: Međunarodni odnosi i konflikti u 20. stoljeću - pogled

Prvi svjetski rat značio je propadanje državnih sistema, jer su u njemu sudjelovale, kao i prije 100 godina u napoleonskim ratovima, sve velesile. Ali ne samo zbog toga. Puno više su ga sve države i narodi - sudionici smatrale i doživljavale kao jednu egzistencijalnu borbu za preživljavanjem, kao posljednji dokaz ispravnosti jednog političkog socijal-darvinizma. Ratni ciljevi, koliko god bili različiti u detalju, doveli su na obje strane do uništenja postojećeg međunarodnog reda: Njemačkom carstvu nije bilo samo do teritorijalnog dobitka, nego i do neosporne hegemonije nad Europom kao polaznog mjesta za osvajanje pozicije svjetske moći; sile Antante su htjele europsku uspostavu velesile Njemačkog carstva zauvijek uništiti, jer se ono u njihovim očima pokazalo kao notorni agresivni rušitelj mira. Radilo se o kraju dotadašnjeg i utemeljenju novog državnog sistema.

(Grupa autora, Geschichtsbuch Oberstufe, Das 19. und das 20. Jahrhundert, Cornelsen Verlag, Berlin, 2006.)

Izvor 2: Sarajevo: Povod za Prvi svjetski rat

Bosanski je glavni grad Sarajevo 28. lipnja 1914. bio okićen zastavama i vijencima cvijeća. Sve to u čast austrijskog prijestolonasljednika Franza Ferdinanda i njegove supruge. Kada su se u otvorenom vozilu vozili kroz grad, u njihov je auto udarila bomba. Prijestolonasljedničkom paru pritom nije bilo ništa. Kasnije, nakon prijema u Vijećnici, prvo vozilo kolone je krenulo krivim putem, a ostala auta vozila su za njim. Na tom mjestu stoji prijatelj neuspješnog bombaša. On je također član srbijanske tajne organizacije "Crna ruka". Munjevitom brzinom poteže pištolj. Dva pucnja se čuju, Franz Ferdinand je na licu mjesta mrtav, njegova supruga umire na putu u bolnicu.

(Scheucher A., Wald A., Ebenhoch U., Zeitbilder 3, Vom Beginn der Neuzeit bis zum Ende des Ersten Weltkrieges, Ed. Holzner, Wien, Verlag Jugend&Volk, Wien, 2002.)

### 2. skupina - PRVI SVJETSKI RAT IZ BH PERSPEKTIVE (bosanskohercegovački udžbenici)

Izvor 1: Iskra koja je zapalila balkansku "bačvu baruta"

Dva su saveza po mnogočemu bila neprijateljska, a sukobljeni interesi nisu se mogli riješiti političkim putem. Bilo je očigledno da rat mora izbiti, no ostalo je još samo pitanje povoda. No i povod je bio pronađen. U lipnju 1914. godine austrougarski prijestolonasljednik Franjo Ferdinand došao je u Bosnu nadgledati vojne vježbe austrougarske vojske. Po završetku vježbi posjetio je Sarajevo. Dana 28. lipnja tijekom vožnje ulicama Sarajeva ubijen je u atentatu koji je izvršio Gavrilo Princip, pripadnik organizacije Mlada Bosna. Ta se organizacija terorističkim metodama borila protiv austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini. Kako su atentatori bili srpske nacionalnosti, u mnogim su mjestima diljem Monarhije organizirani protusrpski prosvjedi. Štoviše, Austro-Ugarska je posumnjala u upletenost Kraljevine Srbije u organizaciju atentata. Stoga je od srbijanskih vlasti i zahtjevala istragu u Srbiji u kojoj će sudjelovati i austrougarski istražitelji. Budući da je Kraljevina Srbija odbila taj zahtjev, Austro-Ugarska joj je 28. srpnja 1914. objavila rat.

(Bekavac S., Kljajić S., Rozić M., Povijest 7, udžbenik za sedmi razred osnovne škole, Alfa, Mostar, 2009.)

### 3. skupina - PRVI SVJETSKI RAT NA BALKANU IZ EUROPSKE PERSPEKTIVE (njemački udžbenici)

Izvor 1: Kriza u ljeto 1914.

Beč je smatrao Srbiju odgovornom za atentat i postavio joj ultimatum koji nije mogla prihvatiti. Austro-Ugarska je pritom bila sigurna u potporu Njemačkog carstva koje je tim svjesno riskiralo proširenje rata na cijelu Europu ("njemački blanko-ček"). Nakon što je Srbija odbila ultimatum, Beč joj objavljuje 28. srpnja rat. Niti pojačani diplomatski naponi niti protesti za mir nisu mogli ovaj put spriječiti krizu. Ona se kroz vanjskopolitičke saveze, osjećaj neizbježnosti rata i straha, da će se pri mobilizaciji zaostati, nije mogla kontrolirati.

(Grupa autora, Histoire/Geschichte, Europa und die Welt vom Wiener Kongress bis 1945, Nathan i Klett, Stuttgart-Leipzig, 2008.)

### 4. skupina - PRVI SVJETSKI RAT NA BALKANU IZ BOSANSKOHERCEGOVAČKE PERSPEKTIVE (bosanskohercegovački udžbenici)

Izvor 1:

U Bosni i Hercegovini je mobilisan znatno veći procenat vojno sposobnih mladića nego u ostalim austrougarskim zemljama. Austrougarske vojne jedinice, sastavljene od vojnika iz južnoslovenskih zemalja, upućivane su u rat protiv Srbije ili na ruski ili italijanski front. Na desetine hiljada bosansko-hercegovačkih žitelja je izginulo i

ranjeno na dalekim ratištima. Mnogi su vojnici na istom frontu dezertirali iz austrougarske vojske i prelazili na stranu Rusa.

Posljedice rata osjećale su se u svim zemljama Bosne i Hercegovine i u svim oblastima privrednog i društvenog života. Često se javljala masovna glad, naročito u gradovima jer je u njima uveden poseban režim snabdjevanja životnim namirnicama. Cva privreda radila je za potrebe rata. U poljoprivredi je, zbog nedostataka radne snage uveden prinudni rad. U preduzećima su umjesto mobilisanih radnika, zapošljavani zarobljenici, žene i djeca. Što je rat duže trajao život je postajao sve teži.

(Pejić R., Istorija za IX razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo, 2006.)

## 5. skupina - PRVI SVJETSKI RAT KROZ IZVORE (njemački i bosanskohercegovački udžbenici)

Izvor 1: Dio iz stenograma suđenja Gavrilu Principu

P. (predsjednik): Osjećate li se krivim?

O (optuženi): Ja nisam zločinac, jer sam ubio zločinca. Htio sam učiniti dobro.

P: A nadvojvotkinja?

O: Nju nisam htio ubiti, ubio sam je nehotice....

P: Koje su vaše ideje?

O: Ja sam jugoslovenski nacionalist; želim ujedinjenje svih Jugoslovena, u bilo kakvom političkom obliku, i njihovo oslobođenje od Austrije.

P: To je bio vaš ideal. Kako ste ga mislili ostvariti?

O: Terorom.

P: Što to znači?

O: Znači, općenito, ubijati sve rukovodeće ljude koji nas tlače, čine zlo i sprečavaju ujedinjenje...

P: Šta se u vašim krugovima misli o Austriji?

O: Da je Austrija zlo za naš narod, što je neosporna činjenica, i da mora nestati...

(Valenta L., Povijest za 8. razred osnovne škole, Bosanska riječ, Sarajevo, 2007.)

### Pitanja:

Možeš li iz Principovog iskaza na sudu doznati njegove stavove i pobude za atentatom?

Da li je to bio herojski ili teroristički čin, ili pak zanesenost mladića velikim idejama?

Možeš li u tekstu pronaći svaku od ovih pobuda?

Izvor 2: Iz naredbe austrougarskog komandanta sarajevskog garnizona, 18. 9. 1914.

“Ograničava se kretanje građana i zabranjuje svaki ulazak i izlazak iz grada bez posebne vojne dozvole...”

### Pitanja:

Možeš li iz ovog dijela naredbe vojnih vlasti zaključiti kakvo je stanje bilo u Sarajevu u jesen 1914?

Čime je takva situacija mogla bila izazvana?

Je li bilo mjesta za strahovanja i paniku?

(Valenta L., Povijest za 8. razred osnovne škole, Bosanska riječ, Sarajevo, 2007.)

Izvor 3: Fotografije iz Prvog svjetskog rata



Od borbe za čast...



... do sivila borbe

### Pitanja:

Utvrđi, kada je nastala prva a kada druga fotografija. Kako su one međusobno povezane?

Kakav dojam na tebe ostavljaju ove dvije fotografije?

Koja bi mogla biti poruka ovih fotografija kada ih promatraš odvojeno i zajedno?

**Diskusija:**  
Bure baruta i fitilji



**Zadaci:**

Na osnovu obrađenog materijala izdvojiti elemente koji Balkan činili buretom baruta:  
Ideološki elementi?      Ekonomski interesi?      Teritorijalni interesi?      Drugi motivi?  
Koji su mogući fitilji bureta baruta?

## LATINSKA ČUPRIJA MODUL II ZA BOSNU I HERCEGOVINU (bosanski, hrvatski i srpski jezik)

<b>TEMA</b>	Kako učimo o Prvom svjetskom ratu.
<b>PODTEMA</b>	Spomenici – svjedoci vremena. Ključno pitanje: U kojoj mjeri su spomenici kojim je obilježavano mjesto Sarajevskog atentata svjedočili o vremenu u kojem su podizani? Debatno pitanje: Na koji način treba obilježiti mjesto sarajevskog atentata danas?
<b>KONTEKST</b>	<p>Ova radionica u svom fokusu ima Sarajevski atentat, odnosno prati spomenike kojima je tokom proteklih 100 godina obilježavano mjesto samog atentata. Kako su se mijenjale države, društvena i politička uređenja, mijenjao se i način tumačenja i obilježavanja samog atentata. Cilj nam je da učenici uoče i razumiju da tumačenje jednog istog istorijskog događaja može biti (i jeste) različito u različitim istorijskim epohama. To je i razlog zbog kojeg u nastavku dajemo pregled, istorijskih događaja u BiH, u proteklih 100 godina.</p> <p>Od 1914. pa sve 2014. Bosna i Hercegovina bila je u sastavu nekoliko država, sa različitim društvenim uređenjima, te je bila suočena sa nekoliko ratova. Prosječan stanovnik Bosne i Hercegovine, rođen 1914. živio je u čak četiri države, a da pri tome nije promijenio mjesto stanovanja.</p> <p>Od 1878. do 1918. godine Bosna i Hercegovina bila je u sastavu Austro-Ugarske monarhije. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i raspada Austrougarske Monarhije 1918. godine Bosna i Hercegovina našla se u sastavu novoformirane države južnih Slavena – Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca na čelu sa dinastijom Karađorđevića. Na čelu ove države je bio Kralj Aleksandar I Karađorđević; a njena prestolnica je bila u Beogradu. Ova mlada država bila je opterećena brojnim problemima, ekonomskim, društvenim, političkim i nacionalnim, sa kojim se teško nosila. Pored toga, Evropa između dva svjetska rata (1918-1939) suočavala se sa razornim posljedicama Prvog svjetskog rata, bolešću, neimaštinom, i naposljetku i svjetskom ekonomskom krizom, koja je u određenoj mjeri ubrzala formiranje totalitarnih režima. Krhki mir u Evropi je prekinut 1939. s početkom novog svjetskog rata. Period Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji i u Bosni i Hercegovini je donio nova stradanja. Zemlja je bila okupirana od strane fašističkih sila, a stanovništvo je stradalo kako od njemačkih, tako i od vojnika ustaške Nezavisne države Hrvatske. Borbu protiv okupatora i za oslobođenje zemlje je organizovala Komunistička partija Jugoslavije, čije su snage, kako je rat odmicao, postajale sve brojnije. Godina 1945. je donijela oslobođenje zemlje i formiranje nove države Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) u čijem sastavu su bile Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija (sa pokrajinama Kosovo i Vojvodina), Crna Gora i Makedonija. Na čelu države je bio Josip Broz Tito, a glavni grad je bio Beograd. Ovaj period je zapamćen kao vrijeme obnove i izgradnje zemlje.</p> <p>Posljednje decenije burnog XX vijeka su donjele novu krizu i nemire. Povoda za nezadovoljstvo je bilo mnogo – od ekonomskih, društvenih pa sve do nacionalnih. Kriza u Jugoslaviji koja je trajala od početka 80-tih godina, je imala za rezultata krvavi građanski rat i raspad zemlje. Ratovi su trajali od 1991. pa sve do 1995. Rat u Bosni i Hercegovini je okončan Dejtonskim mirovnim sporazumom.</p> <p>Uzimajući u obzir da su Bosnu i Hercegovinu tokom 20. stoljeća zadesile složene istorijske prilike, te da je bila uključena u različite političke sisteme, tumačenje prošlosti u zemlji je bilo promjenjivo i podložno instrumentaliziranju u skladu sa politikom koja je bila aktuelna. Sjećanje, tj. komemoriranje pojedinih istorijskih događaja i ličnosti je bilo uvjetovano aktualnom ideologijom koja je prije svega imala za cilj jačanje nacionalnog identiteta. Upravo takav je bio slučaj i sa sjećanjem na Prvi svjetski rat, odnosno, komemorativnim praksama u Bosni i Hercegovini koje su Sarajevski atentat nekada označavale kao “herojski”, a nekada kao “teroristički” čin. Spomenici i komemorativne ploče koji su otkrivani i poslije uklanjani s mjesta atentata na Latinskoj čupriji svjedočanstvo su takvih zbivanja.</p> <p>Samo mjesto atentata je jedno od rijetkih koje u Bosni i Hercegovini uopće sjećaju na Prvi svjetski rat - dok su u drugim krajevima i zemljama tokom 20. stoljeća podizani brojni spomenici u spomen žrtava Velikog rata, bilo na javnim mjestima (u vidu alegorijskih figura ili “grobova neznanom junaku”), bilo na ratištima gdje se i danas pod memorijalima nalaze posmrtni ostaci brojnih izginulih vojnika, u Bosni i Hercegovini takvi gotovo da ne postoje. Utoliko su spomenici Sarajevskom atentatu na Latinskoj čupriji značajniji. Oni ne samo da sjećaju na događaj koji je bio “povod izbijanju Prvog svjetskog rata”, nego govore i o različitim narativima koji su pratili njegovu komemoraciju tokom 20. stoljeća.</p>

<b>SRODNE TEME</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Sarajevski atentat</li> <li>- Komemorativne prakse, spomenici I. svjetskom ratu</li> <li>- Svijet između dva rata</li> <li>- Period socijalističke Jugoslavije</li> <li>- Raspad Jugoslavije</li> </ul>
<b>ISHODI</b>	Učenici su osposobljeni da rade sa istorijskim izvorima; postavljaju pitanja o didaktički oblikovanim istorijskim izvorima, procjenjuju vrijednost tih izvora, prikupljaju podatke na osnovu njih, organizuju ih, vrše analizu i sintezu dobijenih podataka i izvode zaključke iz njih.
<b>CILJEVI</b>	<p>Cilj ovog modula je da učenici steknu određena saznanja o sarajevskom atentatu i pogledima na sam čin atentata i atentatore tokom proteklih 100 godina. Ova znanja će steći iz didaktički oblikovanih istorijskih izvora, koji daju multiperspektivna gledišta o ovoj temi. Takođe, tokom implementiranja ovog modula, pored istorijskih saznanja, učenici će razvijati kritičko mišljenje, kako o istorijskim događajima, tako i o umjetnosti, konkretno spomenicima, kojima je obilježavan Sarajevski atentat.</p> <p>Kako će modul biti implementiran među učenicima iz različitih govornih područja, tokom diskusija o datoj temi, učenici će razvijati i jezičke kompetencije, komuniciranjem na maternjim i stranim jezicima.</p>
<b>TRAJANJE</b>	<p>90 minuta</p> <p>I dio (20 minuta) – spomenici koji sjećaju na Prvi svjetski rat (frontalni rad nastavnika)</p> <p>II dio (10 minuta) – kontekstualizacija (frontalni rad nastavnika)</p> <p>III dio (20 minuta) – rad u grupama (analiza izvora)</p> <p>IV dio (15 minuta) – prezentacija rada u grupama i odgovori na ključna pitanja</p> <p>V dio (25 minuta) – debata o temi <i>Na koji način treba obilježiti mjesto sarajevskog atentata danas i kakvu bi poruku trebao nositi ovaj spomenik?</i></p>
<b>PLANIRANI BROJ UČENIKA</b>	20 - 30
<b>METODOLOGIJA</b>	<p>Tokom izvođenja ovog modula preporučeno je kombiniranje više različitih metoda rada sa učenicima, kako bi dinamika rada bila zanimljiva učenicima.</p> <p>Predlažemo korištenje metode frontalnog rada, uz rad u grupama, te debate na kraju modula.</p> <p><b>DRUGI DIO</b></p> <p>Uputstvo za izvođenje radionice</p> <p><b>PRVI KORAK</b></p> <p>Podjela učenika u grupe. Svaka grupa bi trebalo da ima 4 do 5 članova.</p> <p>Grupa 1: Austrougarska uprava (1878-1918)</p> <p>Grupa 2: Od kraja Prvog svjetskog rata do kraja Drugog svjetskog rata (1918-1945)</p> <p>Grupa 3: Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (1945-1992)</p> <p>Grupa 4: Nezavisna Bosna i Hercegovina (1992-2014)</p> <p><b>DRUGI KORAK</b></p> <p>Upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama i tipologijom spomenika koji su posvećeni I svjetskom ratu.</p> <p><b>TREĆI KORAK</b></p> <p>Podjela materijala po grupama.</p> <p>Analiza za izvore 10 minuta. Svaka grupa dobija isti tekst uvoda. Preporučujemo nastavnicima da se koriste i tekstom iz konteksta. Svaka grupa ima različite izvore. Zajednički treba da ih analiziraju i daju odgovore na postavljena pitanja.</p> <p><b>ČETVRTI KORAK</b></p> <p>Predstavljanje rezultata rada po grupama i predstavljanje dobijenih rezultata na lenti vremena.</p> <p><b>PETI KORAK</b></p> <p>Debata i odgovor na ključno pitanje.</p>
<b>ARTIKULACIJA</b>	Na početku modula će učenici uz pomoć nastavnika biti upoznati s osnovnom tipologijom i odlikama spomenika koji sjećaju na I svjetski rat. Kroz analizu nekoliko značajnih primjera će naučiti razlikovati spomenike na javnom prostoru (u gradskim jezgrama) od memorijala na

ratištima, te raspoznati njihove osnovne elemente, poput arhitektonskih struktura, figuralnih prikaza, vjerskih i nacionalnih obilježja, te natpisa.

(Vidi: Materijal za rad 1)

Drugi, tj. središnji dio modula je rezervisan za analizu spomenika kojima je obilježavano mjesto sarajevskog atentata.

Na početku ovog djela - nastavnik prezentuje učenicima istorijski kontekst.

Potom slijedi rad u grupama i analiza istorijskih izvora. Sve grupe dobijaju isti material. Učenici će imati zadatak da kreiraju lentu vremena i da na njoj naznače koji spomenik je iz kojeg vremena. (preporučujemo da za ovaj zadatak koriste flipchart, ljepilo i makaze, te da sliku spomenika smjeste na lentu vremena.

I	I	I	I	I	I	I
1914	1918	1941	1953	1992	2002	2014

Nakon analize materijala grupe predstavljaju rezultate do kojih su došli, te uz pomoć nastavnika daju odgovore na zadana pitanja.

Posljednji korak je debata. Kroz ovaj oblik rada učenici treba da daju odgovor na ključno pitanje.

## MATERIJAL

Istorijski izvori – novinski članci, fotografije i kratki filmovi (u prilogu/radnom materijalu).

## KORIŠTENI IZVORI

### Izvori:

Istorijski arhiv Sarajevo

Muzej grada Sarajeva

### Bibliografija:

1. Čelić, Džemal i Mujezinović, Mehmed. Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 1998.
2. Donia, Robert J. Sarajevo biografija grada. Sarajevo: Institut za istoriju, 2006.
3. Forić Melisa. "Sarajevo Assassination" u: Once upon a time we lived together, EUROCLIO 2014.
4. Grupa autora. Histoire/Geschichte, Europa und die Welt vom Wiener Kongress bis 1945, Stuttgart-Leipzig: Ernst Klett Verlag, 2008.
5. Grupa autora. Sarajevo: Općina Stari Grad - ulice, trgovi, mostovi, parkovi, spomenici. Sarajevo: Moare, 2006.
6. Grupa autora. Vojo Dimitrijević, Sarajevo: Mediacentar, 2010.
7. Žujo, Valerijan. Leksikon Sarajeva. Sarajevo: Mediapress, Buybook, 2009.

### Novinski članci (hronološki):

8. "Spomenik Francu Ferdinandu", Sarajevski list, 1917. g., Nr. 159
9. "Spomenik Franzu Ferdinandu – Ekspiatorni spomenik", Vrhbosna, XXXI, 1917., Nr. 12, 13 i 14, p. 171
10. "Suhndenkmal in Sarajewo", Der Bautechniker, XXXVII. Jhrg., Nr. 48, Wien, Freitag, 30. November 1917, 377-379.
11. "Danas u Sarajevu (telegram Politici), Sarajevo, 6. juna", Politika, Nr. 4384, 7. juna 1920.
12. "Otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu", Oslobođenje, 8. maj 1945.
13. "Otvaranje jednog istoriskog muzeja", Život, 1953, Bd.9, p. 444-445.
14. "Spomenik Gavrilu Principu i drugovima", Život, 1953, Bd.9, p. 446-447.

### Web izvori:

15. [http://www.pokop-sarajevo.ba/Groblja/Sveti\\_Arhangeli/index.html](http://www.pokop-sarajevo.ba/Groblja/Sveti_Arhangeli/index.html) (18.4.2014.)
16. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1147276> (18.4.2014.)
17. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1100887> (18.4.2014.)
18. <http://www.politika.rs/rubrike/kultura-i-zabava/Biograf-srpske-knjizevnosti.lt.html> (18.4.2014.)
19. <http://sarajevo.co.ba/stalna-postavka-muzeja-sarajevo-1878-1918/muzej-sarajevo-1878-1918/> (18.4.2014.)
20. <http://depo.ba/hronika/ treba-li-sarajevu-spomenik-francu-ferdinandu-ili-stope-gavrila-principa> (18.4.2014.)
21. <http://novovrijeme.ba/spomenik-francu-ferdinandu-i-sofiji-prica-o-zivotu-jednog-spomenika/>
22. <http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>
23. <http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg>

## ZA ONE KOJI ŽELE ZNATI VIŠE

Michalski, Sergiusz. *Public Monuments*, London: Reaktion Books, 1998.  
[http://en.wikipedia.org/wiki/World\\_War\\_I\\_memorials](http://en.wikipedia.org/wiki/World_War_I_memorials)

\*/This project is funded by the European Union/\*

# RADNI MATERIJAL ZA UČENIKE I NASTAVNIKE

## MODUL II

### PRVI DIO

#### MATERIJALI ZA UPOZNAVANJE UČENIKA SA OSNOVNIM ODLIKAMA I TIPOLOGIJOM SPOMENIKA KOJI SU POSVEĆENI I SVJETSKOM RATU

##### Ratni spomenici i memorijali Prvog svjetskog rata

Ratni spomenik je građevina, monument ili statua koja sjeća na pobjedu ili odaje počast onima koji su poginuli u ratu.

Osnovna funkcija ratnog spomenika je da konstruira kolektivno sjećanje koje će jačati osjećaj zajedništva u jednom društvu. Zajednica se sjeća onih koji su dali svoje živote radi ideala koje bi preživjeli trebali nastaviti da njeguju. Ratni memorijali također služe da simboliziraju nacionalne identitete.

Nakon Prvog svjetskog rata i velikih ljudskih gubitaka, komemoracija (sjećanje i odavanje počasti preminulim) postaje jedna od najvažnijih djelatnosti, pa mnogi gradovi i manja udruženja podižu spomenike onima koji su otišli u rat, a nikada se nisu vratili. Premda je više ljudi izginulo na Istočnom frontu, preminulima više spomenika je podignuto na Zapadu.

Ovdje će biti prikazani neki od spomenika koji sjećaju na Prvi svjetski rat. Cilj je pokazati različite vrste spomenika – one koji su građeni na javnim mjestima (u gradovima) i one koji su podignuti na frontovima. Primjeri su odabrani tako da učenici mogu razlikovati različite tipove spomenika i arhitektonskih struktura poput kenotafa (London, Velika Britanija), trijumfalne kapije (Ypres, Belgija), kosturnice i sarkofaga (Douaumont, Francuska). Razlike treba napraviti i između forme kenotafa kao "praznog groba", namijenjenog onima čija tijela nisu nikada nađena, te kosturnice ili "groba neznanom junaku" koji imaju posmrtno ostatke nekog poginulog borca. Naveden je i primjer jednog spomenika koji figuralnom kompozicijom izražava osjećaje gubitka i žaljenja (Minhen, Njemačka).



Menin kapija je spomenik posvećen britanskim i vojnicima Commonwealth-a koji su izgubili živote na Ypres Salient-u u periodu 1914.-1917. god., a čija tijela nisu nađena. Smješten je na istočnom izlazu iz grada Ypres kroz koji su trupe Commonwealth-a marširale na putu prema bojnopolju Ypres Salient.

Menin kapija, spomenik posvećen nestalima, otkriven 4. jula 1927., projektirao sir Reginald Bloomfield, Ypres, Belgija

<http://www.rgcrompton.info/crompton/1805info8g.html>

i [http://en.wikipedia.org/wiki/Menin\\_Gate](http://en.wikipedia.org/wiki/Menin_Gate)

[http://en.wikipedia.org/wiki/World\\_War\\_I\\_memorials](http://en.wikipedia.org/wiki/World_War_I_memorials)

Spomenik ima oblik trijumfalne kapije. Unutar njega se nalazi Dvorana sjećanja u kojoj su zabilježena imena 54 896 vojnika. Iznad središnjeg luka na istočnoj strani kapije nalazi se skulptura lava koji gleda prema bojnim poljima. Pod njim je ploča s natpisom:

VOJSKAMA BRITANSKOG IMPERIJA  
KOJE SU OVDJE STAJALE  
OD 1914 DO 1918  
TE NJIHOVIM MRTVIMA  
KOJI NEMAJU GROBA



Kenotaf,  
otkriven 11. novembra 1920., projektirao  
Edwin Lutyens, Whitehall, London  
[http://commons.wikimedia.org/wiki/  
/File:Cenotaph\\_Whitehall\\_London.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cenotaph_Whitehall_London.jpg)

**Kenotaf** se smatra središnjim nacionalnim ratnim spomenikom Ujedinjenog Kraljevstva.

Kenotaf je zapravo "prazni grob" podignut u čast onih koji su poginuli, a čija tijela nisu nikada nađena.

Ovaj ratni spomenik je arhitektonska struktura sagrađena u portlandskom kamenu. Iznad pilona, na vrhu spomenika, nalazi se prazan grob. Kenotaf nema ukrasa izuzev izrezbarenih vijenaca na užim stranama i na vrhu spomenika. Nad njima su upisani datumi Prvog svjetskog rata (MCMXIV - MCMXIX). Nema nikakvih vjerskih ili patriotskih elemenata, samo lakonski natpis "The glorious dead" (Slavno mrtvi).

Izvor:  
Sergiusz Michalski, Public Monuments, London: Reaktion Books, 1998.  
[http://en.wikipedia.org/wiki/The\\_Cenotaph,\\_Whitehall](http://en.wikipedia.org/wiki/The_Cenotaph,_Whitehall)



Kosturnica Douaumont, inaugurirana 7. augusta 1932.,  
projektirao Léon Azéma, Douaumont, Francuska  
Izvor fotografije:  
[http://www.tourisme-verdun.fr/en\\_ossuary-of-douaumont.php](http://www.tourisme-verdun.fr/en_ossuary-of-douaumont.php)

Douaumont kosturnica je memorijal gdje su sahranjeni posmrtni ostaci francuskih i njemačkih vojnika koji su poginuli na boj-nom polju Verduna. Preko 200 000 vojnika je poginulo u bitci na Verdunu koja je trajala 300 dana. Podizanje memorijala koji bi sjećao na sve njih je inicirao biskup Verdun-a, a financiran je donacijama nevladinih udruženja i veterana.

Memorijalna građevina se sastoji od dugačke dvorane sa bačvastim svodom u kojoj su smješteni sarkofazi sa posmrtnim ostacima neidentificiranih 130 000 vojnika obiju nacija. Svod i zidovi dvorane su pokriveni pločicama s imenima francuskih vojnika. Središnji dio kosturnice nadvisuje visoki toranj s kojega se pruža pogled prema nekadašnjem bojnopolju. Ispred građevine se nalazi najveće francusko groblje iz Prvog svjetskog rata.

Izvor:  
Sergiusz Michalski, Public Monuments,  
London: Reaktion Books, 1998.  
Histoire/Geschichte, Europa und die Welt vom Wiener  
Kongress bis 1945, Stuttgart-Leipzig: Ernst Klett Verlag, 2008.  
<http://www.verdun-douaumont.com/>



Ratni spomenik, sagrađen 1924., dovršen 1928. godine, projektirali skulptor Karl Knappe i arhitekti Thomas Wechs i Eberhard Finsterwalder, Hofgarten, Minhen, Njemačka  
Ratni spomenik je podignut kako bi sjećao na građane Minhena koji su poginuli u Prvom svjetskom ratu. Podigli su ga grad Minhen i Bavarsko ratno udruženje u čast 13 000 boraca.



Spomenik predstavlja "grob" sačinjen od pravokutnog iskopa u zemlji kojega okružuje dvanaest kamenih stubova što nose "svod". U unutrašnjosti, u koju se ulazi stepenicama, smješтана je monumentalna figura mladog vojnika u vječnom snu. Podzidi koji okružuju spomenik su također skulpturalno ukrašeni s dva reljefa koji kritiziraju rat; jedan prikazuje vojnike koji marširaju, a drugi red križeva na vojnom groblju. Podzidi su nosili i ploče s imenima preminulih vojnika, a uništeni su u Drugom svjetskom ratu.

Na gornjem dijelu spomenika se nalaze natpisi od kojih zapadna strana ima frazu "Uskrsnućete", a istočna "Naši poginuli".

Izvor:

Sergiusz Michalski, Public Monuments, London: Reaktion Books, 1998.  
[http://de.wikipedia.org/wiki/Kriegerdenkmal\\_im\\_Hofgarten\\_\(München\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Kriegerdenkmal_im_Hofgarten_(München))

### **Fakultativni zadatak:**

Nastavnici mogu sami odabrati spomenik(e) kojeg će predstaviti i analizirati sa učenicima.

### **Pitanja za analizu:**

1. Da li predstavljeni spomenici imaju neke zajedničke karakteristike?  
Kakvu poruku nose predstavljeni spomenike?
2. Da li u vašem gradu/naselju postoji spomenik koji sjeća na I. svjetski rat?
3. Kome i čemu je posvećen spomenik?  
Da li je posvećen jednoj osobi-heroju ili je namijenjen da sjeća na njih više?
4. Ko je i kada inicirao gradnju spomenika?
5. Dati kratak opis spomenika sa svim njegovim mogućim elementima (oblik, likovno rješenje - skulptura, reljef., natpis itd.)!
6. Koja je po tvom mišljenju funkcija spomenika?



## DRUGI DIO

### Radni materijal za učenike

Događaji koji su obilježili određene trenutke historije markirani su ne samo u dokumentima, knjigama i sjećanjima već se na mjestima gdje su se oni odigrali podižu spomenici. Mjesto gdje se desio Sarajevski atentat jedno je od mjesta koje se nastojalo očuvati od zaborava podizanjem spomenika koji će generacijama poslije govoriti o događaju koji se ovdje zbio 28. juna 1914. godine.

Danas, stotinu godina nakon atentata možemo govoriti o spomenicima koji su se mijenjali u vezi sa ideologijom vladara i političkih okvira unutar kojih su se Bosna i Hercegovina i Sarajevo tokom svoje historije nalazili.

Godine 1917. na Latinskoj ćupriji, na mjestu ubistva podignut je spomenik nadvojvodi Franzu Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji, pod nazivom "Spomenik umorstvu". Uspostavom Kraljevine SHS (1918), prioritet novih vlasti postaje uklanjanje spomenika koji veličaju Habsburšku monarhiju. Tako je u martu 1919. godine "Spomenik umorstvu" uklonjen. Na mjestu atentata potom je postavljena spomen ploča Gavrilu Principu i atentatorima. Paralelno s tim na groblju uz crkvu Svetog Arhangela Mihaila na Koševu u Sarajevu 1920. podignuta je zajednička grobnica atentatorima u kojima su sahranjene njihove kosti, i postavljeno spomen obilježje. Zajednička grobnica i spomen kapela očuvale su se do danas. Njemačke okupacione trupe su nakon dolaska u Sarajevo 1941. godine uklonile spomen ploču pripadnicima Mlade Bosne. Nakon oslobođenja 1945. nove vlasti Narodne republike Bosne i Hercegovine podigle su 6. maja spomen ploču pripadnicima Mlade Bosne, a nedugo zatim su izlivenne stope Gavrila Principa (1956). Na mjestu atentata otvoren je Muzej Mlade Bosne (1953), a most preko Miljacke nazvan je most Gavrila Principa. Godine 1992. početkom rata u Bosni i Hercegovini i opsade Sarajeva, spomen ploča i otisci stopa Gavrila Principa su izmješteni. Muzej je nakon rata promijenio ime u Muzej Sarajevo 1878 - 1918. a postavljena je nova ploča sa natpisom na bosanskom i engleskom jeziku. Nekadašnji most Gavrila Principa danas nosi ime Latinska ćuprija.

### Grupa 1: Period austrougarske uprave (1878-1918)



Latinska ćuprija, Baščaršija, Sarajevo

#### Izvor 1

- Prvi most u nekadašnjoj mahali Mehmed-beg Minetovića dao je sagrađiti izvjesni sarač Husein. Most je bio sagrađen 1541. god. na Baščaršiji, u vrijeme vladavine Osmanlija u Bosni (1463-1878).
- Godine 1797. je trgovac hadži-Abdulah Briga sagrađio novi most koji je dobio ime Latinska ćuprija.
- Samo ime Latinska ćuprija (na turskom Frenklin-küprü) dolazi od naziva tamošnje mahale "Latinluk" u kojoj su živjeli katolici (pretežno zidari iz Dubrovnika), i u kojoj je bila katolička crkva 1781. god.

Izvor: Džemal Čelić i Mehmed Mujezinović, Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: Sarajevo Publishing, 1998.

#### Izvor 2

#### Austrougarska uprava, 1878-1918



Sühnedenkmal također nazvan Spomenik umorstva otkriven je 28. juna 1917.

Latinska ćuprija (raskrsnica tadašnjeg Apelkeja i Franz Josefove ulice) projektirao arhitekt Eugen Bory

Inicijativa za gradnjom spomenika je potekla od crkvenih krugova, vojnih zvaničnika, a podržala ju je Zemaljska vlada (poglavar zemlje Stjepan barun Sarkotić), kao i oni članovi društva koji su bili odani režimu.

Izvori:

"Spomenik Francu Ferdinandu", Sarajevski list, 1917. g., Nr. 159

"Spomenik Franzu Ferdinandu - Ekspiatorni spomenik" Vrhbosna, XXXI, 1917., Nr. 12, 13 i 14, p. 171



Fotografija s prikazom otkrivanja Ekspiatornog spomenika 28. juna 1917.

Izvor fotografije: Istorijski arhiv Sarajevo

#### Izvor 4

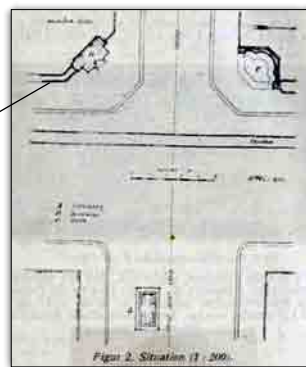
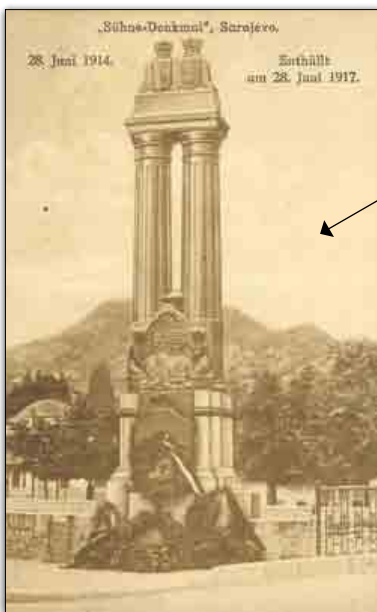
Prije otkrivanja spomenika je na zgradi ispred koje se desio atentat bila postavljena granitna ploča sa natpisom u zlatnim slovima:

28./6. - 1914.

Poginuše na ovom raskršću mučeničkom smrću od ubojničke ruke prestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand i supruga mu vojvotkinja Sofija Hohenberg.

Izvor:

“Spomenik Francu Ferdinandu”, Sarajevski list, 1917. g., Nr. 159



Središnji dio spomenika na lijevom uglu Latinske ćuprije činila je struktura od dvostrukih granitnih dorskih stupova koji su u donjem dijelu bili ukrašeni medaljonom s reljefnim portretima Franza Ferdinanda i Sofije. Medaljon su pridržavale skulpture dječaka i djevojčice. Ispod reljefnog medaljona bila je skulpturalno oblikovana Pietà (prikaz Bogorodice s mrtvim tijelom Krista) koja je bila postavljena u malu nišu na postolju spomenika. Dvostruki stupovi su u gornjem dijelu nosili sarkofag sa krunama i amblesimima vojvodске i nadvojvodске kuće.

Izvor:

“Suhnedenkmal in Sarajewo”, Der Bautechniker, XXXVII. Jhrg., Nr. 48, Wien, Freitag, 30. November 1917, 377-379.

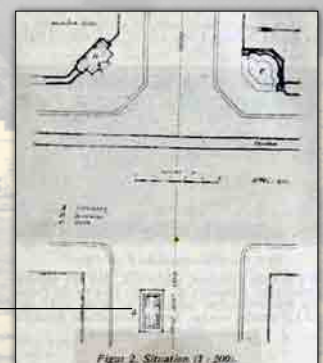
Drugi dio spomenika je sačinjavala komemorativna željezna ploča s latinskim natpisom postavljena na cesti na mjestu gdje se desio atentat.:

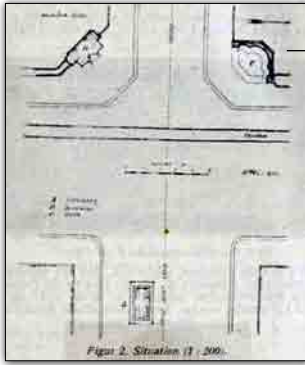
Franciscus Ferdinandus Archidux Ejusque Uxor Ducissa Sophia de Hohenberg Hoc Loco die 28. Juni 1914. Vitam et Sangvinem Fuderunt pro Deo et Patria.

(Nadvojvoda Franz Ferdinand i njegova supruga vojvotkinja Sofija od Hohenberga su na ovom mjestu 28. juna 1914. dali svoje živote i prolili svoju krv za Boga i Domovinu).

Izvor:

“Suhnedenkmal in Sarajewo”, Der Bautechniker, XXXVII. Jhrg., Nr. 48, Wien, Freitag, 30. November 1917, 377-379.





Treći dio spomenika čini klupa s desne strane Latinskog mosta koja je okrenuta ka središnjem spomeniku. I ona nosi latinski natpis:

Siste viator  
(Stani putniče)

Izvor:  
"Suhnedenkmal in Sarajewo", Der Bautechniker, XXXVII. Jhrg.,  
Nr. 48, Wien, Freitag, 30. November 1917, 377-379.

## Izvor 5

Fragment iz novinskog članka koji je popratio podizanje spomenika Franzu Ferdinandu i Sofiji:

"Otkriće spomenika", Sarajevski list, 1917. g., Nr. 164, 28. juna 1917, p. 3

"Dimenzije visine spomenika dobro su izračunate prema okolnoj površini, a spomenik je tako spretno postavljen, da već izdaleka s gornje i donje strane Aplove obale djeluje na gledaoca, te će svaki gost u našem gradu u prvi mah odmah pogoditi, što ovaj spomenik prikazuje. Gost neće kao do sada morati prolaznike pitati, gdje je mjesto atentata, već će ga sam naći, a klupa postavljena sučelice spomenika sa latinskim nadpisom "Siste viator", pozvat će ga da u pobožnom razmatranju odade dužnu poštu uspomeni njihovoj."

## Pitanja:

### Grupa A: Austrougarska uprava 1878-1918

1. Koji su elementi spomenika posvećenog Franzu Ferdinandu i Sofiji i šta oni simboliziraju?
2. U kakvim uslovima je ovaj spomenik podignut?
3. Kakvu vrstu poruke nosi natpis spomenika? Izdvoji riječi koje ostavljaju najsnažniji utisak.

### Grupa 2: Od kraja Prvog svjetskog rata do kraja Drugog svjetskog rata (1918-1945)



Nakon završetka Prvog svjetskog rata 1918. godine, te raspada Austro-Ugarske Monarhije, Bosna i Hercegovina je bila u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918-1929), kasnije Kraljevine Jugoslavije (1929-1941).

U ovom razdoblju se nastojala izbrisati memorijalna kultura koja se razvijala pod Habsburgovcima. Nova vlast je nastojala u središte komemorativnih praksi postaviti dinastiju Karađorđevića, koja je bila ne čelu nove države.

Gavrilo Princip i pripadnici Mlade Bosne su u ovom novom režimu posmatrani kao heroji koji su se borili za oslobođenje svoga naroda od tuđinske, austrougarske vlasti. Stoga im se i putem spomen obilježja nastoji u ovom periodu odati posebna počast.



Izvor fotografija:  
Istorijski arhiv Sarajevo.

## Izvor 1.

U martu 1919. god., nedugo nakon završetka rata, vlasti kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca su uklonile spomenik Franzu Ferdinandu i Sofiji iz 1917. god., te ga smjestile u Zemaljski muzej. Latinska ćuprija je preimenovana u Principov most.

Godine 1930. je jugoslovenska vlast postavila komemorativnu ploču u čast Gavrila principa na istom mjestu gdje je ranije stajala ploča posvećena Franzu Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji. Nova ploča sa ćirilčnim natpisom je Gavrila Principa označila kao oslobodioca:

Na ovom istorijskom mjestu  
Gavrilo Princip  
navijesti slobodu  
na Vidovdan, 15. (28.) juna 1914.

Izvor:  
Džemal Čelić i Mehmed Mujezinović,  
Stari Mostovi u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: Sarajevo Publishing, 1998.

**Izvor 2:**

Fragment iz novinskog članka koji je popratio sahranu Vidovdanskih heroja 1920. god.  
Danas u Sarajevu (telegram Politici),  
Sarajevo, 6. juna  
Politika, Nr. 4384, 7. juna 1920.

“Sutra, na Ivanj-dan biće ovde svečano sahranjene kosti vidovdanskih junaka Gavrila Principa, Trifka Grabeža, Neđeljka Čabrinovića, Jakova Milovića i braće Mitra i Neđa Kerovića koje su, u pratnji Sokola, dovezene iz Terezina u Češkoj.

Pogrebna povorka polazi od poštanske palate, pred kojom će držati govor Lujo Novak, na mesto na kome je Gavrilo Princip na Vidovdan 1914. godine ubio Franca Ferdinanda i njegovu ženu. Tu će govoriti Vasilj Grđić i značaju vidovdanskog atentata, posle čega će pevačka društva otpevati “Hej trubaču”.

Na groblju na Koševima sagrađena je naročita grobnica u koju će sutra biti položeni ostaci Principa i njegovih drugova.”



Photo: Melisa Forić

**Izvor 3:**

Na kapeli stoji komemorativna ploča sa natpisom:

Blago tome ko vječno živi.  
Imao se rašta i roditi.

Vidovdanski heroji

Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Danilo Ilić, Trifko Grabež,  
Veljko Čubrilović, Mihajlo Miško Jovanović, Mitar Kerović,  
Neđo Kerović, Jakov Milović, Marko Perin, Bogdan Žerajić  
1914.

Izvor: Valerijan Žujo, Leksikon Sarajeva,  
Sarajevo: Mediapress, Buybook, 2009.



**Izvor 4:**

Kraljevina Jugoslavija je pala pod vojnim snagama Trećeg rajha u Drugom svjetskom ratu.

Nakon što je njemačka vojska okupirala Sarajevo 15. aprila 1941. god., jedan od prvih poduhvata joj je bio uklanjanje ploče posvećene Gavrilu Principu sa građevine ispred koje se desio Sarajevski atentat.

Izvor: Robert J. Donia, Sarajevo biografija grada,  
Sarajevo: Institut za istoriju, 2006.

Fotografija s prikazom uklanjanja ploče posvećene Gavrilu Principu, zatim njemačkog vojnog orkestra koji svirajući prati događaj, te kamermana koji snima prizor.

#### Izvor 5:

Film o uklanjanju ploče pogledajte na:

<http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ>

#### Izvor 6:



Fotografija koju je napravio Hitlerov zvanični fotograf, Heinrich Hoffman, a za koju se vjeruje da je snimljena na Hitlerov 52. rođendan 20. aprila 1941. god. u vagonu voza zvanog "America".

Izvor fotografije:

<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1147276>(18.4.2014.)

### Grupa B: Od kraja Prvog svjetskog rata do kraja Drugog svjetskog rata (1918-1945).

#### Pitanja za analizu izvora:

1. Zašto su vlasti Kraljevine SHS uklonile spomenik Franzu Ferdinandu i Sofiji?
2. Kome su i zašto posvećeni novi spomenici u periodu Kraljevine Jugoslavije?
3. Kakvu poruku nose natpisi novi spomenici postavljeni na mjestu atentata?  
Izdvoji riječi koje ostavljaju najsnažniji utisak.
4. Zašto je bilo važno komemorirati Gavrilu Principa i njegove drugove iz Mlade Bosne?
5. Šta je uzrok uklanjanja ploče postavljene Gavrilu Principu od strane njemačkih trupa?
6. U čemu se ogleda važnost poklona ploče Hitleru za rođendan?

### Grupa 3: Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (1945-1992)

#### Uvod:

Po završetku Drugog svjetskog rata je Bosna i Hercegovina postala jedna od republika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Komemorativne prakse u novoj državi bile su usmjerene na odavanje počasti svim pojedincima i grupama koji su se borili za slobodu svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Sjećanje na Gavrilu Principa i njegove drugove je zadobilo novi poticaj – sada se na njih gledalo kao na ljude iz običnog naroda koji su bili ujedinjeni u borbi protiv mnogo snažnijeg neprijatelja.

#### Izvor 1

Tokom kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine, koji se održao od 6. do 9. maja 1945. god., nova komemorativna ploča je bila otkrivena na mjestu atentata sa natpisom:

U znak vječite zahvalnosti Gavrilu Principu i njegovim drugovima, borcima protiv germanskih osvajača, posvećuje ovu ploču Omladina Bosne i Hercegovine.

#### Izvor 2

Fragment iz novinskog članka koji je popratio otkrivanje nove spomen-ploče na mjestu atentata:

Otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu

Oslobođenje, 8. maj 1945.

“U okviru I omladinskog kongresa 7. aprila u 4 sata poslije podne velikim manifestacionim mitingom u Cara Dušana parku u Sarajevu, otpočela je svečanost otkrivanja spomen-ploče velikom narodnom heroju i mučeniku, borcu za slobodu i bratstvo svih naroda Jugoslavije - Gavrilu Principu. (...) Nakon održanih govora formirala se povorka koja je otišla na istorisko mjesto “Principov most” gdje je metak Gavrilu Principa navijestio smrt svima onima koji pokušaju da nametnu ropstvo našim narodima. Na istom mjestu gdje se ranije nalazila spomen-ploča u znak sjećanja na Gavrilu Principa, koju je mrski okupator skinuo već prvih dana okupacije postavljena je nova spomen ploča, (...). Otkrivanje spomen ploče prisutni su popratili riječima: „Slava neumrlom narodnom junaku Gavrilu Principu i njegovim drugovima.“

### Izvor 3

Narodni odbor grada Sarajeva je 1953. godine inicirao osnivanje Muzeja Gavrilu Principu i Mladoj Bosni. Muzej je bio smješten u zdanju ispred kojeg se desio atentat. Jedinstvena izložbena postavka se sastojala od dokumenata o Gavrilu Principu i članovima Mlade Bosne, kao i od umjetničkih djela.

Izvori:  
“Otvaranje jednog istoriskog muzeja”, Život, 1953, Bd.9, p. 444-445  
“Spomenik Gavrilu Principu i drugovima”, Život, 1953, Bd.9, p. 446-447

### Izvor 4

Fragment iz novinskog članka koji je popratio otvorenje Muzeja Gavrilu Principu i Mladoj Bosni:

Otvaranje jednog istorijskog muzeja  
Život, 1953, Bd.9, p. 444-445

“U ovim trenucima otvaranja Muzeja, koji je jedinstveno delo narodnog odbora grada Sarajeva, naći će se Gavrilo Princip ponovo sa svojim drugovima iz Mlade Bosne u izbledelim fotografijama, u požutelim izrescima iz tolikih, domaćih i stranih, novina i časopisa, u jednom moru knjiga koje su njegov herojski podvig ocenile kao povod Prvom svetskom ratu. Nekad obeleženi i prokaženi, popljuvani i obeščašćeni, on sad, u svojoj slobodnoj i nezavisnoj socijalističkoj zemlji, ulazi u svoj zasluženi Panteon – za večnost...”

### Izvor 5

Na pločniku ispred muzeja je postavljen i spomenik s utisnutim stopama Gavrila Principa. Izradio ga je čuveni umjetnik Vojo Dimitrijević davši tako novu formu spomenika sa ovim djelom. Naime, prolaznici i turisti su mogli stati na spomenik i “premjeriti” vlastite stope sa stopama Gavrila Principa.

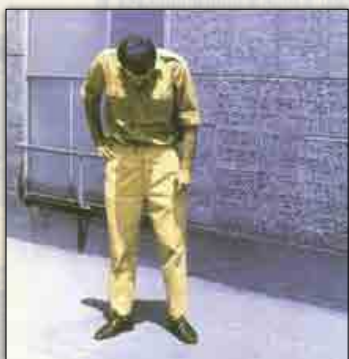
Izvor:  
Vojo Dimitrijević, Sarajevo: Mediacentar, 2010.



Na zidu Muzeja Gavrila Principa i Mlade Bosne je 1953. god. postavljena nova spomen-ploča s natpisom:

SA OVOGA MJESTA  
28 JUNA 1914 GODINE  
GAVRILO PRINCIP  
SVOJIM PUCNJEM  
IZRAZI NARODNI  
PROTEST PROTIV  
TIRANIJE I VJEKOVNU  
TEŽNJU NAŠIH  
NARODA ZA SLOBODOM

Izvori fotografija:  
<http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e-346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg>  
<http://www.politika.rs/rubrike/kultura-i-zabava/Biograf-srpske-knjizevnosti.lt.html>



Izvor:  
Vojo Dimitrijević, Sarajevo: Mediacentar, 2010.

## Grupa C: Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (1945-1992)

### Pitanja za analizu:

1. Koliki je značaj u postavljanju nove ploče na mjestu atentata u okvirima Socijalističke Jugoslavije?
2. Analiziraj i uporedi tekstove natpisa ploča postavljenih 1945 i 1953. godine?  
Kakvu poruku nose navedeni natpisi? Izdvoji riječi koje ostavljaju najsnažniji utisak.
3. Koliko je značajno otvaranje muzeja Gavrila Principa i Mlade Bosne? Na koji način ti vidiš ulogu muzeja?
4. Kakav se efekt nastojao postići postavljanjem stopa Gavrila Principa na mjestu atentata?
5. Zašto su Gavrilo Princip i Mladobosanci smatrani herojima?

## Grupa 4: Nezavisna Bosna i Hercegovina (1992-2014)

### Uvod:

Bosna i Hercegovina je 1. marta 1992. god. proglasila nezavisnost od Jugoslavije. Ubrzo zatim je uslijedio trogodišnji rat (1992-1995) koji je okončan Dejtonskim mirovnim sporazumom.

### Izvor 1

Tokom opsade Sarajeva 1992-1995, spomen-ploča koja sjeća na atentat je uklonjena sa pročelja Muzeja Gavrila Principa i Mlade Bosne. Spomenik "Principove stope", smješten na pločniku ispred muzeja, bio je razbijen. Sarajlija Tvrtko Prestinger je sačuvala njegov fragment.



Fragment iz elektronskog novinskog članka o Tvrtku Forstingeru, Sarajliji koji je spasio dio spomenika "Principove stope":

[http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/1501/kako\\_je\\_tvrtko\\_spasio\\_gavrila\\_nekome\\_je\\_to\\_kamen\\_a\\_meni\\_chitava\\_historija.html](http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/1501/kako_je_tvrtko_spasio_gavrila_nekome_je_to_kamen_a_meni_chitava_historija.html)

"O motivima koji su ga nagnali da spasava ploču, Forstinger kaže:

„Ovdje se radilo o uništavanju grada i prošlosti. Cijela moja ideja jeste da ne prihvatam nikakvo rušenje onoga što je naša zajednička istorija. Bez obzira kako se ko zvao, Dučić ili drugačije. I bez obzira što se pucalo i ubijalo i što bih ja u tome mogao da poginem. Osnovne vrijednosti moraju se sačuvati od razbijanja.“

### Izvor 2

Gradska uprava Sarajeva je 1993. godine odlučila preimenovati most kraj kojega se desio atentat. Umjesto Principov, most se ponovo zove Latinska ćuprija, baš kao i u vrijeme osmanske vlasti i austrougarske uprave. Godine 2002. je odlučeno da se postavi nova spomen-ploča koja će obilježavati mjesto atentata, ali ne i glorificirati čin Gavrila Principa kao što je to ranije bio slučaj.

Muzej koji je bio posvećen Gavrilu Principu i Mladost Bosni je 2006. god. prenamijenjen i preimenovan u Muzej Sarajeva 1878-1918. U njemu je izložbena postavka koja prikazuje Sarajevo iz vremena austrougarske uprave.

Izvor:

Sarajevo: Općina Stari Grad - ulice, trgovi, mostovi, parkovi, spomenici, Sarajevo: Moare, 2006  
Web izvor: <http://www.muzejsarajeva.ba/>

Muzej u čast Gavrila Principa i Mlade Bosne je 2006. godine preuređen i preimenovan u Muzej Sarajeva 1878-1918. Današnja postavka prikazuje grad Sarajevo u vrijeme Austro-Ugarske uprave.

Web izvor fotografije:

<http://sarajevo.co.ba/stalna-postavka-muzeja-sarajevo-1878-1918/muzej-sarajevo-1878-1918/>

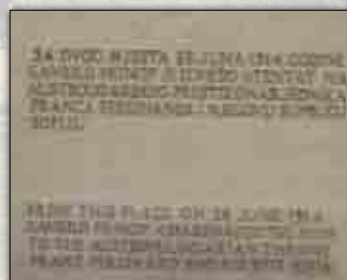


Photo: Melisa Forić

## Grupa D: Nezavisna Bosna i Hercegovina, 1992-2014

### Pitanja za analizu:

1. Šta je razlog za uklanjanje "Principovih stopa", i spomen-ploče sa Muzeja Gavrila Principa i Mlade Bosne?
2. Kakva je poruka natpisa na ploči postavljenoj poslije rata 1992-1995?  
Izdvoji riječi iz natpisa koje na tebe ostavljaju najsnažniji utisak?
3. Koliko se današnje ime mosta u blizini kojeg je počinjen atentat i ime muzeja mogu vezati za sam čin atentata?
4. Zašto je značajno postojanje muzeja na mjestu atentata danas?

### Debatno pitanje:

Kako bi mjesto Sarajevskog atentata trebalo biti obilježeno?



